

POGLED IZ JUŽNE AMERIKE (HTTPS://MIMLADI.HR/CATEGORY/POGLED-IZ-JUZNE-AMERIKE/)

Razlozi iseljavanja u Južnu Ameriku (prvi dio)

Damir Kopljar (Https://Mimladi.Hr/Author/Damir-Kopljar/)

- Prije 2 Tjedna (Https://Mimladi.Hr/2023/11/06/Razlozi-Iseljavanja-U-Juznu-Ameriku-Prvi-Dio/)

📖 10 Min.

(https://mimladi.hr/wp-content/uploads/2023/08/isabela-kronemberger-Hfn_mJt9ks4-unsplash-scaled.jpg)

Zadovoljstvo nam je prezentirati **sedmi tekst o hrvatskim povratnicima iz Južne Amerike**. Ideja o dubljem istraživanju fenomena hrvatske dijaspeore te stavljanju naglaska na povratnike iz Južne Amerike nastala je prošle godine u kontekstu **razgovora i rasprava koje su članovi Svjetskog saveza mladih Hrvatska (SSMH) održavali na temu demografije i povratka iseljenog hrvatskog stanovništva u svoju domovinu**. Vijeće za elektroničke medije na sjednici održanoj 30. ožujka ove godine donijelo je odluku o raspisivanju **Javnog poziva za ugovaranje novinarskih radova u elektroničkim publikacijama**, stoga je **uredništvo portala Mimladi.hr u suradnji s Damirom Kopljarem**, autorom ovog i budućih tekstova, prijavilo projekt unutar čijeg su okvira odobrena financijska sredstva za **objavljivanje 10 tekstova na temu povratka hrvatske dijaspeore iz Južne Amerike**.

U ovome tekstu govorit ćemo o **emigraciji hrvatskog stanovništva krajem 19. stoljeća u Južnu Ameriku**. Objasniti ćemo povijesne procese koji su motivirali hrvatsko stanovništvo da napusti domovinu i analizirati odnos hrvatskog društva prema fenomenu iseljavanja.

U pisanju ovoga članka primarno ćemo se služiti knjigom **Ljubomira Antića “Hrvati u Južnoj Americi”**. Ova knjiga daje izvrstan presjek povijesnih i društveno-ekonomskih događanja koji su dominantno utjecali na proces iseljavanja Hrvata u Južnu Ameriku.

Na početku treba naglasiti kako je zbog svojih teških povijesnih okolnosti Hrvatska stoljećima bila prostor konstantnog iseljavanja stanovništva. **Geografski prostor između Europe i Male Azije koji Hrvatska zauzima rezultirao je stoljećima teških i krvavih ratova koji su hrvatsko stanovništvo raselili diljem Europe i svijeta**. Do prvog velikog egzodusa stanovništva dolazi u šesnaestom i sedamnaestom stoljeću kada Hrvatska bježi bitku protiv moćnijeg i vojnički neusporedivo snažnijeg Osmanskog carstva. Teško je iznijeti točan broj ljudi koji su u to vrijeme napustili Hrvatsku, ali zasigurno se radi o značajnom postotku tadašnjeg stanovništva **U to vrijeme nastaju i danas žive hrvatske zajednice izvan domovine kao što su Moliški i Gradišćanski Hrvati**. Ovo navodimo kako bismo objasnili da je proces iseljavanja nešto što u Hrvatskoj traje stoljećima te hrvatskom stanovništvu nije nepoznata pojava.

U osamnaestom stoljeću, nakon završetka turskih ratova, stanje se stabiliziralo da bi ponovo sredinom, a pogotovo krajem, devetnaestog stoljeća došlo do novog veliko iseljeničkog vala. Iseljenički val ovoga puta nije bio potaknut ratnim razaranjima i strahovanjem za život, već je primarni uzrok bila nesnošljivo loša ekonomska situacija. Za razliku od prijašnjeg razdoblja kada se bježalo sa svih prostora koje su zauzeli Turci, ekonomski migracijski val primarno je u svojem početku zahvatio dalmatinsko stanovništvo. Dalmatincima plovidba im nije bila stran i nepoznat pojam, a ekonomska stagnacija i loši životni uvjeti natjerali su ih da se krajem devetnaestog stoljeća otisnu na pučinu i svoju sreću potraže negdje preko oceana.

Stanje u Dalmaciji prije 19. stoljeća

Prije svega treba naglasiti kako je Dalmacija krajem 19. stoljeća bila jedna od najzapuštenijih i najnerazvijenijih pokrajina u Habsburškoj monarhiji. **U knjizi “Dalmacija i Istra u 19. stoljeću” autori Trogrlić i Šetić navode kako se Dalmaciju smatralo austrijskim Sibirom**. Naime Dalmacija je bila zapuštena i nerazvijena zemlja sa slabom ili gotovo nikakvom cestovnom infrastrukturom. Razlog tome leži u činjenici da je Venecija u svojem višestoljetnom gospodarenju Dalmacijom sprječava razvitak Dalmacije u njezinom punom potencijalu te je dalmatinski prostor promatrala poput svojega kolonijalnog posjeda iz kojega je izvlačila najvrjednije resurse. **Slomom Venecije nastupa kratka napoleonska vlast za vrijeme koje je Luju Matutinović napisao svoje znamenito djelo “Ogled o Ilirskim provincijama i Crnoj Gori”**. U tome djelu autor navodi da **nerazvijenost, kako ekonomska tako i intelektualna, na području Dalmacije zahvaća zastrašujuće razmjere**. Nepismenost i potpuno nepoznavanje toka vremena u kojemu se moderni svijet nalazi sveprisutne su pojave u dalmatinskim gradovima, a posebno u ruralnim dijelovima pokrajine. Industrije nema niti u poveljima, stanovništvo na selu je zaostalo i primitivno, a jedini tragovi pismenosti mogu se pronaći kod klera. **Lujo Matutinović iznosi i određene etnografske podatke te posebno ističe nevjerojatnu tvrdoglavosti i zadrtošću koje je karakteristična za dalmatinsku populaciju**. Pod tom zadrtošću mogli bismo podvući nešto što dalmatinci danas nazivaju **“dalmatinskim dišpetom”**. Matutinović navodi kako je tvrdoglavost rezultat stoljetnog života uz tursku granicu te prihvaćanja određenih turskih običaja. On smatra da su Dalmatinci od Turaka preuzeli vjeru u kismet. Kismet je islamski koncept nepromjenjive sudbine odnosno određeni oblik predestinacije. Matutinović navodi kako se Dalmatinci odbijaju promijeniti i preuzeti moderne vrijednosti baš pod utjecajem kismet. Kao primjer navodi sađenje krumpira i moderne metode u sadnji i obradi maslina. Dalmatinci tvrde kako oni nove i moderne metode

ne žele preuzeti jer takve metode nisu prakticirali niti njihovi preci pa su sve jedno preživjeli. Ako je određeno da prežive preživjet će, a ako je određeno da umru od gladi neće im pomoći ništa pa tako niti suvremena znanja u obradi zemlje. Kada se sve ovo uzme u obzir jasno je da Dalmaciji prijeto katastrofa.

Početak iseljavanja

Iseljavanje je započelo sredinom devetnaestog stoljeća da bi krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća ono poprimilo kataklizmičke razmjere. **Prvotni razlog koji je sredinom stoljeća motivirao ljude na odlazak u Sjevernu i Južnu Ameriku bilo je nagli gospodarski razvoj ova dva kontinenta te nedostatak radne snage koja bi taj razvoj pratila.** Zbog toga prvi ljudi odlaze iz rodnog kraja put Sjeverne i Južne Amerike i ubrzo u svoj rodni kraj šalju prve informacije o svom novom životu. Informacije koje su dolazile govorile su o teškom radu, ali i o izobilju koje se u Dalmaciji nije moglo niti zamisliti. Iseljenici su govorili kako u Americi ima obradive zemlje više nego što u Dalmaciji ima mora. Zemlja nije samo obradiva već je i plodna, a s obzirom na to da je ima na pretek može se relativno povoljno kupiti.

Nakon prvih pionirskih odlazaka sredinom stoljeća uslijedila je prava iseljenička kataklizma. Razlozi tome jesu:

1. **vinska klauzula i bolest vinove loze**
2. **kriza jedrenjaka**
3. **demografski rast stanovništva**

Vinska klauzula

Budući da u Dalmaciji nije bilo dovoljno obradive zemlje, stanovništvo nije moglo proizvoditi dovoljno hrane za vlastitu prehranu. **To se nadomještalo proizvodnjom vina koje se plasiralo na austrijsko tržište, a novac koji je dobiven prodajom vina omogućavao je stanovništvu svakodnevno preživljavanje.** Sve ovo je bilo moguće zbog toga što je Austrija imala izuzetno velike carine na uvoz talijanskog vina te je time štitila domaću proizvodnju i domaće vinare. Vinskom klauzulom sve će se promijeniti. Italija je bila nestabilan partner unutra Trojnog saveza te je Austrija tražila sve načine kako ju odvratiti od suradnje s Francuskom i Engleskom. Kako bi osigurala bolje i snažnije političko partnerstvo između sebe i svojeg talijanskog susjeda, **Austrija je 1891. godine u bilateralni trgovački ugovor odlučila uvesti vinsku klauzulu.** Vinska klauzula osigurala je dramatično snižavanje carine na talijanska vina te gotovo neograničen uvoz istih na austrijsko tržište. S obzirom na to da su Talijani proizvodili jeftinije i kvalitetnije, ali i količinski brojnije vino, ubrzo su se nametnuli kao najsnažniji faktor na vinskom tržištu, dok su dalmatinski vinari počeli nestajati. **Nakon uvođenja vinske klauzule počelo je naglo iseljavanje iz Dalmacije, a Narodni list je napisao: "Zaštita našeg vina prema Italiji životno je pitanje. Ako vlada tu popusti onda može slobodno poslati svoje ratne brodove da nas iseli pa makar u Kongo".** Nakon vinske klauzule pojavila se i filoksera, bolest vinove loze koja je uništila gotovo sve trsove. Narodni list ponovo piše: "Nijedan narod nije, a niti će tako teško oćutiti taj udarac kako ćemo ga mi Dalmatinci, a posebno pomorci oćutiti. U nas se živi od vinove loze, a kada ona propadne propalo je sve. Drugi narodi kada su vidili da će ih nesreća zadesiti nasadili su svakovrsnih voćaka da barem budu imali odakud kupiti što ima za svagdašnju potrebu najviše triba, a mi? Mi vadimo i ono malo masline što imademo i skojim bi mogli u nevolji priživiti." **Nakon što je filoksera poharala vinare vinski fond obnovljen je američkom lozom, a vinska klauzul ukinuta je 1904. godine.** Nakon toga situacija se polagano stabilizirala, ali do početka Prvog svjetskog rata nije se vratila na staro.

Kriza jedrenjaka

Drugi, ali zasigurno ne manje važan razlog za iseljavanje jest kriza jedrenjaka. **Pod krizu jedrenjaka podrazumijeva se prelazak s brodova koji su pogonjeni jedrima i veslima na brodove s parnim pogonom.** Brojna dalmatinska mjesta i gradovi imali su svoja mala brodogradilišta, a nezanemariv broj ljudi živio je od plovidbe. Prelaskom trgovine s jedrenjaka na parobrod dalmatinska broderska industrija gotovo je nestala. Kao što je ranije navedeno u Dalmaciji nije bilo znanja, kapitala, želje niti mogućnosti slijediti nove trendove i pratiti razvoj europskog i svjetskog gospodarstva. Zbog toga su dolaskom parnih brodova dalmatinska broderska poduzeća nestala. **Kao primjer neuspjeha prilagodbe novoj realnosti možemo navesti obitelj Bjelovučić koja je živjela u Janjina na Pelješcu. Obitelj je dala tridesetak kapetana koji su plovili Sredozemljem pod hrvatskom zastavom, a 1835. godine osnovali su brodersko društvo koje se zvalo Rođaci Bjelovučić. Sjedište društva bilo je u Janjini i imali su 27 jedrenjaka, koje su izgradili u brodogradilištima u Hrvatskom primorju.** Brodersko društvo Rođaci Bjelovučić moralo se ugasiti 1895. godine jer nisu bili konkurentni parobrodima. Tada su prodali zadnji jedrenjak Mati Ane, a ostali su u brodarstvu samo kao dioničari prvih dubrovačkih i peljeških parobroderskih društava. Također kao primjer može se uzeti i otok Silba. Tamo je čak 10 posto stanovništva imalo brod u svojem vlasništvu, a 50 posto stanovništva živjelo je od plovidbe. Gotovo ista stvar dogodila se i s pomorskim društvom iz Orebića koje je zbog svoje nemogućnosti konkuriranja parnim brodovima ugašeno 1892. godine.

Demografski rast stanovništva

Jedan od glavnih razloga iseljavanja, kako iz Hrvatske tako i iz ostatka Europe, krajem devetnaestog stoljeća jest nagli porast stanovništva. **Znanost i medicina u devetnaestom stoljeću naglo su napredovali, a natalitet je ostao jednako velik kao u desetljećima i stoljećima ranije. Zbog toga populacija naglo raste, ali ekonomija i poljoprivreda taj rast ne mogu pratiti.** Upravo u to vrijeme Sjeverna i Južna Amerika doživljavaju veliki ekonomski rast i žude za novom radnom snagom. Sve to rezultira velikim migracijama iz Europe prema Sjevernoj i Južnoj Americi. Na primjeru Dalmacije pokazat ćemo koliko se demografski rast odvio u devetnaestom stoljeću. Dalmacija je 1851. godine brojila oko 390 000 ljudi da bi 1910. godine taj broj porastao na približno 630 000 ljudi. Takav nagli demografski rast nužno je morao rezultirati seljenjem stanovništva na nova područja odnosno u ovom slučaju na nove kontinente.

Ovime završavamo prvi tekst o razlozima iseljavanja u Južnu Ameriku. U idućem tekstu govorit ćemo o razmišljanju domaćeg stanovništva po pitanju iseljavanja te o reakciji austrijskih vlasti na dramatičan gubitak stanovništva.

Ovaj tekst objavljen je uz potporu Agencije za elektroničke medije temeljem Programa ugovaranja novinarskih radova u elektroničkim publikacijama. Naziv projekta je "Pogled iz Južne Amerike – zašto južnoamerički Hrvati dolaze studirati u Hrvatsku?"